

Jomfru Marias reise i kulturen:

Fra gudedeføderske til folketradisjonsbærer

FREMSTILLINGER: Jomfru Maria var i middelalderen den sterke gudsmoderen. Senere ble hun snill og omsorgsfull. I vår tid er hun redusert til seksualisert objekt.

FORSKNING JOMFRU MARIA

◊ Karoline Kjesrud har forsket på hvordan mennesker kommuniserer og lar seg påvirke av ulike visuelle motiver og symboler. Fremstillinger – og oppfatningen av jomfru Maria har vært grunnlaget for undersøkelsen, med hovedvekt på perioden fra kristningen og frem til det 1600-tallet.

◊ Forskningsprosjektet kulminerer i konferansen *The Power of Motifs* ved Universitetet i Oslo, 7.–9. september i september.

◊ Bidragsyttere: Marina Warner, Paul Binski, Semir Zeki, Kristin Aavitsland, Christian Refsum, Mikael Males og Roee Rosen.

◊ Karoline Kjesrud har samarbeidet med kunstneren Petrine Vinje, som lager en installasjon som skal reises på Universitetsområdet på Blindern. Installasjonen blir også arena for lesninger, musikk og performance-kunst med Maria-tematikk. (29. september).

◊ Bidragsyttere: Gyrid Gunnes, Torild Wardenær, Aina Villanger, Prerna Bishnoi/Sindhu Thirumalaisamy, Liv Kristin Holmberg, Daniel Slåttnes/Sarah Rönback, Jan Erik Rekdal og Marthe Ramm Fortun.

LARS O. FLYDAL
lars.flydal@vl.no

Synet på jomfru Maria har endret seg dramatisk gjennom historien. Fra å bli framstilt som opphavet til den nye religionen, ble hun i middelalderen framstilt som en opphøyd herskerinne – før hun med reformasjonen ble fjernet fra kirkene og befestet sin plass i folketroen.

– Etter 1537 ble Maria gradvis kastet ut av kirken. Rent fysisk ble bilder og skulpturer fjernet, og Maria forsvant også fra ritualer, prekener og liturgi – og de fleste festdagene hennes ble ikke lenger markert, forteller Karoline Kjesrud, som er postdoktor ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier ved Universitetet i Oslo.

Hun forsker på hvordan mennesker kommuniserer og lar seg påvirke av ulike visuelle motiver og symboler. Fremstillinger – og oppfatningen av jomfru Maria har vært grunnlaget for en ny undersøkelse, som har hatt hovedvekt på perioden fra kristningen og frem til det første hundreåret etter reformasjonen.

Opphav. – I vår første tid med kristendommen var Maria en essensiell brikke i den nye religionen. Som gudedeføderske var hun sentral, vi ser det i motiver rundt Epifaniet, (Hellig tre kongers dag) der kongenes tilbedelse rettes både mot Jesusbarnet og gudsmoderen. Det er vel så riktig å omtale dem som vismenn, og Jesus ble heller ikke oppfattet inn i en kongerolle på den tiden. Han ble vel så sterkt betraktet som den største magikeren, eller vismannen. I bildefremstillinger av denne tilbedelsen er det ofte moren som får både gavene og beundringen. I perioden etter kristningen ble hun regnet som opphavet til den nye religionen.

KUNST OG FORSKNING: Kunstner Petrine Vinje (foran) har for tiden egen utstilling i Tegnerforbundet. Installasjonen peker i form frem mot verket hun skal reise på Blindern, og som skal være arena for kunstneriske innslag opp mot Karoline Kjesruds Maria-forskning. Foto: Lars O. Flydal

forteller Kjesrud.

Hun viser til en endring i Maria-forståelsen rundt 1150.

– Hele kirkesystemet ble nå organisert med soknekirker, det ble innført tiende som bedret økonomien, kirken ble en sterk maktinstitusjon. Nå ser vi en mer distansert og opphøyet herskerinne, i bilder blir hun gjerne plassert på en trone med gull og edelstener. Hun står for makt og velstand, men er også et bilde på det som venter de troende i et fremtidig himmelrike. Maria-fremstillingene blir fargesterke og glørete, for å avspeile den himmelske herligheten, forteller hun.

Menneskelig. På 1300-tallet blir Maria menneskeliggjort, morsskikkelsen med Jesusbarnet på armen blir tydelig.

– Maria skal ha plass til alle under sin kappe, og får vise menneskelige kvaliteter – og følelser. Hun kan gjerne fremstilles gråtende, men skal fortsatt ha noe guddommelig ved seg, forteller Kjesrud.

Det er fra denne tiden Maria-fremstillingene virkelig florerer, som en del av den folkelige tilnærmingen.

– Den jeg baserer meg mest på er en Maria-saga som ble nedskrevet på Island. Her får vi hele Maria-historien, basert på apokryfe evangelier, som begynner med at engelen bebuder hennes egen fødsel overfor hennes mor, Anna.

Mysterium. Gjennom middelalderen hadde vi hatt en messefeiring som la vekt på det sanselige. De rike sanseopplevelsene gjennom visuelle uttrykk, berøring og lukt (røkelse) – forsvinner med reformasjonen.

– Luther var Maria-tilhenger, men fokuset skiftet fra mysteriet til ordet – og læren om at frelsen kom gjennom Jesus alene. Men Maria har en så sterk posisjon i folks sinn, at de tar henne med ut fra kirkerommet – ut i naturen og inn i folketradisjonen. Her finner vi henne igjen rent fysisk, i botanikken og folkemedisinen, som marikåpe, marianøkkelblom og maria gullsko. Vi finner henne i stedsnavn, og hun dukker opp i eventyrene som den jomfruelige prinsessen – og i balladene om jomfruer og helter, forteller Kjesrud.

Siden har Maria-skikkelsen tilpasset seg tidens idealiserte kvinneskikkelse – som i våre dager kan ende opp i et seksualisert objekt.

MARIA-SKULPTUR: Enebakk-Madonnaen på Kulturhistorisk museum er fra 1200-tallet, og representerer en fremstilling av gudsmoderen midt i perioden postdoktor Karoline Kjesrud har forsket på. Foto: Lars O. Flydal

lert objekt.

– Men det er et paradoks at det var reformasjonen som ga Maria en styrket posisjon i folketradisjonen, sier Karoline Kjesrud.

Konferanse. Forskningsprosjektet Karoline Kjesrud har jobbet med kulminerer i konferansen *The Power of Motifs* ved Universitetet i Oslo i september. Og siden dette dreier seg mye om det visuelle, har kunstneren Petrine Vinje blitt trukket inn som samarbeidspartner.

– Det er faktisk en ganske unik kombinasjon. Vi forskere tenker lineært og starter med et problem som vi utforsker gjennom etterprøvbare metoder. Kunstneren

Det er et paradoks at reformasjonen ga Maria en styrket posisjon i folketradisjonen, sier postdoktor Karoline Kjesrud.

kommer inn og «forstyrret» med sin assosiativ og eksperimentelle tilnærming – og bruk av hele sanseapparatet. Det uvanlige grepet gir en helhetlig forståelse av hvor bredt slike visuelle virkemidler påvirker et samfunn og en kultur, mener Kjesrud.

Kunst og forskning. Petrine Vinje skal lage en installasjon på 7 x 3,5 meter som skal reises på universitetsområdet på Blindern. Den skal være arena for en rekke kunstuttrykk; litterære, musikalske og rene performancebidrag til Maria-tematikken. Elleve kunstnerne er involvert og vil levere bidrag, som også vil bli presentert i en egen publikasjon.

– Det er et stort sprang fra min egen lutherske oppdragelse – til å få tak i den opprinnelige Mariaforståelsen. Alle kunstnerne har opplevd et sterkt møte med en rik, men glemt tradisjon. Jomfru Maria omgir seg med et ekstremt ladet bilde – som kvinne og som mor, også brukt som retorisk symbol. Hun står for en nærmest eksplosiv kraft, som det har vært kunstnerisk berikende å jobbe med – og overføre til samtidige kvinnemotiv.

– Jeg har også gjort meg mine egne Maria-refleksjoner, som vil bli fremført i det abstrakte rommet som vil ha en liten, lukket del – og en større del med åpning mot himmelen, forteller Petrine Vinje.

UTVIKLING: I tidlig kristen tid var jomfru Maria den opphøvede, mektige og rike Madonna, som i Nykirke i Vestfold. I middelalderen bar omsorgspersonen Maria Jesus-barnet på armen i Lisleherad kirke i Telemark. I dag blir TV-stjernen Kim Kardashian portrettert som den sexy Maria. Foto: Kulturhistorisk museum, UiO og Hannah Kunkle, Flickr